

РЕЦЕНЗИЯ

ЗА ДИСЕРТАЦИЯТА НА БОЯНА СТЕФАНОВА МИНЧЕВА

Амулетните свитъци тип АБАГАР в печатната традиция на южните славяни, XVI-XVIII век

за присъждане на образователна и научна степен «доктор» в
професионално направление

*3.5. Обществени комуникации и информационни науки
(Книгознание, библиотекознание и библиография)*

Рецензентка: проф. д-р Красимира Петрова Даскалова

БИОГРАФИЧНИ ДАННИ ЗА ДОКТОРАНТКАТА:

Бояна Минчева завършва средно образование в гимназия с преподаване на чужди езици (английски език) през 1987 г. – в София и висше образование (с магистърска степен) по българска филология във Факултета по славянски филологии на Софийския университет «Св. Климент Охридски» през 1994 г. Докторантка на самостоятелна подготовка към Катедра «Библиотекознание и научна информация», отчислена с право на защита през 2013 г. Цялата ѝ професионална дейност е свързана с Народната библиотека «Св. св. Кирил и Методий», където тя постъпва още през 1987 г.: отначало работи в отделите «Организация и координация» и «Административен отдел» (1987-1995), а от 1995 г. до 2012 г. е архивистка в отдел «Ръкописи и старопечатни книги» към сектор «Ръкописно-документално и книжовно наследство» в НБКМ; през 2012-2015 г. е асистентка към същия отдел, а от началото на май 2015 г. е

главна архивистка и ръководителка на отдел «Ръкописи и старопечатни книги». От 2012 г. Бояна Минчева е и хонорувана асистентка към УниБИТ.

Изследователските интереси на докторантката са свързани със старопечатни книги и редки и ценни издания. Научните ѝ занимания са улеснени от владенето на чужди езици: руски, английски и сръбски/хърватски.

РЕЦЕНЗИЯ НА ДОКТОРСКАТА ТЕЗА:

Обект на дисертацията на Бояна Минчева са шест южнославянски свитъка, тип абагар, създадени и използвани през XVI-XVIII век, представени в контекста на историята на славянските палеотипи. В началото на своя текст дисертантката очертава мястото на славянските абагари в историята на световните амулети с писан текст; занимава се с отношението на църковната институция към тези писмени паметници през вековете (причисляването им към корпуса на забранените книги – апорета/aporetta в термини на първия вселенски събор от 325 г.) и с изследователския интерес на историците на книгата/литературата към тях. Използвани са както традиционни (на твърд хартиен носител), така и електронни ресурси на няколко езика – български, английски, руски, сръбски. Дисертацията предлага цялостно, многоаспектно сравнително изследване на южнославянските абагари, каквото не съществува до момента и в този смисъл то е оригинално и иновационно.

Дисертацията е структурирана в пет глави (представянето на структурата на с. 10 е малко объркващо); заключение; списък на използваната литература; описи, библиографски описания, издания на абагари и библиографии; и извори в общ обем от 257 стр. Към дисертацията има и 32

приложения. Първата глава очертава теоретичните подходи към амулетите в историята на книгата по света. Втората акцентира специално върху амулетите с писан текст, върху археографското описание на абагарите и функциите автор, гравьор, издател. Третата глава се занимава с апокрифните текстове и заклинания в южнославянските абагари (специално „ловът на вещици“ на Балканите). Четвъртата глава обговаря аспекти на каноничното в амулетната практика. Последната пета глава разглежда образите на светци и религиозни сцени в южнославянските абагари и прави характеристика на балканските ксилографюри; специално място е отделено на въпроса за дихотомията текст-изображение.

Веднага трябва да подчертая добрата теоретичната подплатеност и историографската осведоменост на дисертацията: представени са различни аспекти на теоретичните и методологически дебати в изследванията на този тип книжнина, публикувани на няколко езика и принадлежащи на различни традиции - английска, руска, сръбска и българска.

Текстът започва с преглед на ролята и мястото на амулетния свитък в световната история; на връзката между амулет и талисман и видовете текстове с апотропейна стойност; става дума за амулетните текстове като обект на църковна цензура през IV-VII век, отъждествявани с езотерични учения и паганистични ритуали (като апокрифни текстове) и функционирането на амулетите в славянската традиция между XI и XV век (Посочено е, че *Отговорите на папа Николай до българите*, IX век съдържат първите свидетелства за съществуването на практиката за носене на «някаква повезка» от «нечестиви книги», с. 20). Засвидетелстваното отношение на официалната църква на Запад и европейската философия към амулетите и на

елементите на приемане и отхвърляне на съдържащите се в тях послания е изключително интересно и важно за разбиране на контекста, в който функционират средновековните ръкописни текстове. Дисертантката споменава и различните славянски списъци на забранени книги – *Първият Симеонов сборник*, т.е. в Светославов Изборник от 1073 г. са отбелязани 24 апокрифа; *Тактикон*, XI век на Никон Черногорец и преведен в края на XIII-нач. на XIV век; най-ранните славянски редакции на списъка/индекса – *Погодинов номоканон*, съдържащ вече 30 заглавия, вкл. книгите на богомилите и *Киприяновия индекс* от началото на XV век, в който са споменати и гадателните книги и осъдени еретическите обичаи.

Дисертацията обговаря важния термин «текстов амулет», въведен в научно обръщение от Дон Скимър (Принстън) и обръща внимание «как преданието, вокализацията, представянето, ритуалната употреба и визуализацията» конструират защитните и целебни качества на този вид текстове. Прави се разлика между схващанията за магическо сред образованите слоеве и сред малограмотно население в средновековна Европа (първите стигат до него чрез класическата литература, докато вторите – чрез народната култура), различие, което не може да бъде открито сред източните и южните славяни, в чийто контекст народното християнство свидетелства за взаимнообословеността между религия и фолклор, обредност в и извън храма. Важен акцент в текста на Бояна Минчева е проследената дихотомична същност на фолклорно-религиозното, тръгваща от анализите на Арон Гуревич и изтъквана в творчеството на ред български изследователи.

Минчева обръща специално внимание и на жанровите предшественици и носители на текстове, които са били включвани в корпуса на

южнославянските абагари – часословите за лична употреба (личният молитвеник), които се срещат под различни имена Livre d'Heures (както Бояна го определя, «потомък на псалтира»), «Book of Hours», «Сборник за пътници». Часословите на Запад (най-често кодекси, но също свитъци) са изключително популярни и използвани от различни социални групи; те най-често се превръщат в средновековни и ренесансови бестселъри. Изключителен разцвет те бележат след изобретяването на книгопечатането с подвижни букви от Гутенберг, т. е. след средата на XV век

Както е добре известно, славянски палеотипи за първи път се появяват сред западните славяни в Краков, а малко по-късно и сред южните славяни в Цетина през последното десетилетие на XV век. Дисертантката отбелязва различните центрове на славянски кирилски палеотипи и тяхната периодизация; подчертани са особеностите на славянските кирилски палеотипи, сравнени с латиноезичните книги на XVI век, а именно тяхната религиозна, най-вече богослужебна насоченост. Според Бояна Минчева, въпросът за националния характер на запазената ръкописна книжнина на славянските народи през XVI век остава актуален (тук се позовава на П. Динеков), докато печатната книга „изразява общността на религиозните и нравствено-естетически възгледи на славянските народи от южните Балкани.“ Тя обръща внимание и на някои най-нови изследвания върху славянската кирилска палеотипия, които развенчават митовете за локалния патриотизъм като движещ мотив на книгопечатането на балканските народи, наложени от ранната история на книгата.

Типологичният преглед на известните до момента славянски палеотипи демонстрира изключителната роля на *псалтира* между славянските

първопечатни книги. Друга популярна първопечатна книга сред южните славяни е *сборникът за пътници* (термин, въведен от сръбския изследовател на книжнината Стоян Новакович), които представляват сборници със смесено съдържание, печатани през XVI век във Венеция. Дисертантката настоява, че по състав и предназначение те са разновидност на западноевропейските часослови. Появата им се свързва с имената на Божидар и Виченцо Вукович и на Яков Крайков. В състава на тези книги са включени псалтир, месецослов, часослов, акатисти, канони, параклиси и жития на светци, слави и катавасии за избрани църковни празници. Освен споменатата богослужбена книжнина (псалтирите) и сборниците за пътници, Минчева разглежда и два варианта на *славянския печатен молитвеник* от XVI век: молитвеник (требник) и молитвослов (сборник за пътници); различни издания на *първопечатното южнославянско евангелие*, всички те осъществени в балканските земи и продължаващи традицията на ръкописните книги от този вид. Допълнителен сравнителен щрих внася разглеждането на някои от паметниците на източнославянското книгопечатане от 20-те години на XVI век като *Малая подорожная книжица* (дело на Франциск Скорина), принадлежаща към вече споменатия жанр на народната книжнина - *сборници за пътници*. Посочена е и връзката между католическата пропаганда сред южните славяни през XVI-XVIII век и отпечатването – в превод от латински - на *Ritual Rimski* на Бартол Кашич (1640 г.), издадена на илирийски език (хърватски щокавско иекавски диалект, който мисионерите на Балканите окачествяват като *lingua nostra*). Някои български изследователи (Васил Пундев, например) допускат, че Бартол Кашич и Филип Станиславов са се познавали и по този начин очертават директната връзка между изданието на Кашич и „Абагар“ на Филип Станиславов.

Изключително ценна за историците на южнославянската книжнина – при цялата ѝ условност - е класификацията, която Бояна Минчева предлага на текстовите амулети. Дисертантката подчертава, че от една страна тези паметници са израз на оригиналността на своя автор или поръчител, а от друга – са проявление на приемствеността в колективната памет на славяните от региона. Следвайки Радмила Фабианич, Минчева говори за *индивидуални, семейни и колективни* текстови амулети; за *профилактични и терапевтични* амулети; за такива *против болести; срещу лош късмет; против Дявола и всякакво зло; за дълъг път; отиване на съд; за раждане* и пр. В повечето случаи амулетите са полифункционални. Според формата на носене и техниката на създаване, Минчева определя текстовите амулети като *кодексови и свитъци*; според материята-носител – *изсечени върху метал, гравирани върху дърво, ръкописни и печатни*. Според отношението на църквата към тях, амулетите са разделени на *канонични* и *апокрифни* или такива със смесено съдържание. Според включеното в тях съдържание – *съдържащи текст и изображения; само текстови; изцяло изобразителни*. Според религиозната принадлежност на авторите си, амулетите на Балканите принадлежат към три големи групи: *християнски, мюсюлмански и еврейски* амулети.

По-нататък дисертантката се занимава с “авторството” на текстовите амулети като изтъква, че при печатните свитъци от типа абагар, “авторът” (православен или католически свещеник) често е и гравьор, издател и разпространител на своето произведение. За четири от “авторите” на оцелелите до днес шест южнославянски печатни амулети се знае, че са свещеници. Изключително интересни са паралелите между християнски и ориенталски текстови амулети и очертаните влияния и прилики в амулетната

традиция на мюсюлмани и християни. Тъй като взаимодействието между тях става извън институциите на официалната църковна власт не са намерени свидетелства за съпротива на религиозна основа. Това от своя страна, посочва Минчева, улеснява и катализира взаимното проникване на отделни елементи и позитивното приемане от общността, за която са предназначени. Често в един и същ амулет се срещат текстове на различни езици и изписани с различни азбуки, съпроводени от символи на две или повече различни религии (кръст и свастика, кръст и хексаграм и пр.). Взаимните прониквания между различните амулетни традиции на Балканите се улесняват от вярването, че силата на текста се губи, ако той бъде прочетен. (Дисертантката обръща внимание върху практиката християни да носят арабографични текстове и заклинания като амулети, докато при мюсюлмани е засвидетелствана практиката да носят амулети със славянски и латиноезични текстове).

Връзката между амулетни текстове и молитви и тяхната структура е проследена чрез интерпретацията на изследванията на автори като Александър Наумов и Мария Шнитер. Дисертантката отбелязва практиката свещени книги (псалтирът или различните евангелия), или части от тях, да се използват с амулетни функции или като средства за защита. В славянската християнска общност са използвани и амулетни текстове с наративен характер, които нямат молитвена структура, а най-ранните текстове включват познатата ни апокрифна епистолия между едеския владетел Абагар и Исус Христос и апокрифа Сънят на св. Богородица. По-масово създаване на текстове с амулетно предназначение сред славяните се забелязва от втората четвърт на XVII век.

Дисертацията представя кодексовата и свитъчната форма като най-често срещаните форми на съществуване на амулетни текстове. Анализирана е функцията на свитъка (кръга) като знак за магическа защита срещу болести и лоши влияния, подчертан е разноликият характер на текстовите амулети, които са циркулирали през XVII век сред южните славяни.

Втора глава на дисертацията (с. 57-105) обръща внимание, че до началото на XX век амулетите с писан текст на заслужено са пренебрегвани от изследователите. Минчева изтъква единствената обща черта между всички абагари - физическият им вид: текст, отпечатан в тесни и дълги колони в рамка, предназначени да бъдат оформени в свитък. Авторката очертава първите опити за систематизация и цялостен анализ на славянски апокрифни молитви в корпуси, принадлежащи на руски изследователи през XIX век и отбелязва изследванията на български автори, работили през XX век – между тях Иван Дуйчев, Донка Петканова, Анисава Милтенова, Климентина Иванова, Валентина Измирлиева, Боряна Христова, Божидар Райков. Минчева споменава и първите опити за библиографиране на абагарите, свързани със свитъка на Филип Станиславов, които датират от 20-30-те години на XIX век. (Той единствен притежава характеристиките на книжен паметник и е реализиран чрез отпечатване върху хартия, с наборен шрифт.) Тази глава на дисертацията съдържа ценни сведения за хронологията на изследователския интерес към *Абагар* на Станиславов през XIX и XX век в различни славянски традиции (най-вече в руска, сръбска, българска, словенска), но споменава изследванията на френски и италиански слависти; за неговите фототипни издания. Бояна Минчева правилно изтъква, че за да се проникне в същността на южнославянските абагари те трябва да бъдат разглеждани в рамките на писмените традиции и книжовните практики на

южните славяни, а оригиналността на отделните им представители може да бъде доловена само при едновременното им разглеждането и сравнение на елементите, които съставляват тяхната цялост.

Пълното археографско описание на абагарите започва с Абагар на Филип Станиславов (запазени са 18 екземпляра, 1651г.), следвано от това на Люблянските листи (XVI-XVII век); Загребския абагар (втора половина на XVII или начало на XVIII век); абагарите на Стефан Ликич (2 броя, съхраняват се в Белград, 1747 г.); абагар на поп Илия Видранович (само косвени свидетелства за неговото съществуване) – Белградски/Банялучки (края на XVII век/1677 г.). Три от абагарите са с установено авторство: тези на Филип Станиславов и Стефан Ликич; те и трите са предназначени за лична употреба. Четири от абагарите съдържат текст и изображения; два – имат само текст. Изцяло каноничен (фрагмент от молитва) е вторият абагар на Стефан Ликич. Смесени (с каноничен, неканоничен и апокрифен текст) са АФС, ЛП, ЗА и АСЛ1. Изцяло апокрифен, посочва Минчева, е БА.

Когато говори за *потребителите на абагарите*, най-ясен за дисертантката е адресатът на *Абагар* на Филип Станиславов – павликянската общност по българските земи. Останалите абагари, намерени на териториите на днешна Сърбия, Босна и Херцеговина и Словения са ориентирани към целия славянски православен свят на Балканите.

Трета глава—с.106-151—разглежда *апокрифните текстове и заклинания в южнославянските абагари* и въвежда темата за „ловът на вещици“ на Балканите. Апокрифните молитви и заклинанията са представени като същностната част на амулетната цялост на южнославянските абагари. Дисертантката обяснява общите черти в композицията на амулетите с

отсъствието на канонична норма; изтъква липсата на приемственост между тях що се касае до използваните текстове и първоизточници; спира се специално на текстовете на *Похвала на св. Кръст*, на *Списък със 72 имена Господни* (използван като средство за лична защита), *Списък с имената на св. Богородица*, включени в различните южнославянски книжовни паметници.

Минчева отделя значително място на легендата за цар Авгар в амулетната практика на южните славяни. Проследени са първите сведения за божествената мощ на Авгаровото писмо, както като текст, така и като изображение (свързано главно със закрила по време на път), съдържащи се в историята на Егерия, поклоничка-християнка, която в края на IV век прави поклонение до Светите места. Пътеписът на Егерия има славата на първи известен християнски текст с автор-жена.

Дисертантката прави любопитното сравнение, че докато на Запад т. нар. „лов на вещици“ достига грандиозни размери, сред православните християни в Югоизточна Европа са засвидетелствани само няколко прояви на физическа разправа с жени, набедени за вещици.

Четвърта глава (с. 152-189) обръща внимание върху различни аспекти на каноничното в амулетната практика. Авторката подчертава, че части от светото писание (псалтирът и началните стихове от първите глави на евангелските четива, следвани от предания за различни чудеса) от най-дълбока древност са използвани като източник на текстове с амулетно и лечебно действие. Разгледаните примери са от Люблянските плочи. Понататък става ясно, че източник за молебни възгласи и слави са *тропари и кондаци за прослава на светци* и че *молитви за страдащи от безсъние/молитва на светите седем отроци в Ефес* са включени в абагара

(№ 2) на Стефан Ликич. Най-сериозно място дисертантката отделя на Станиславовите молитви в Абагар от 1651 г. (20 от текстовете в АФС носят названието „молитва“): *Молитва срещу всякакъв недъг и болест, Молитва за Светата Божия църква, Молитва в смъртния час, Молитва при изхоа на душата от тялото, Молитва за пътника, Молитва на всяка потреба, Молитва за жена безчедна, Молитва срещу омагьосани или свързани от Сатаната в съюз мъж и жена, Друга силна молитва срещу омагьосване, Отче наш и Аве Мария, Молитва за непрестанна възхвала на Бога в зло и в добро, Молитва за четене над болен, Молитва за възхвала на бога, Молитва при главоболие, Молитва при пълна немош* и пр. Амулетната страна на Абагар е изградена в дихотомията на съдържание и форма и предлага нови посоки за интерпретиране на оригиналното взаимопроникване между тях.

Последната (**пета**) глава (с. 190-227) се занимава с образите на светци и с религиозните сцени в южнославянските абагари. Авторката отделя значително внимание на балканските ксилографюри: на тяхната история в различните паметници, на начина им на употреба и на дихотомията между текст и образ. В разглежданите от дисертантката паметници на народната култура образите на светци най-често предшестват молитвените текстове и заклинания. Според Минчева, тези образи, подчинени на авторовия замисъл изграждат смисли, засилващи внушенията на текстовете и стойността на отделните абагари. Дисертантката маркира традицията в създаването на самостоятелни гравюри с изображения на светци в печатната книжнина на южните славяни като акцентира върху *Часословец* на Яков Крайков и *Празничен миней* на Божидар Вукович. По-нататък тя се занимава с ликовете на Исус Христос, Богородица и на светци в изследваните шест южнославянски абагари. В резултат на направения сравнителен анализ е

изработена таблицата на с. 193-194, от която стават ясни изображенията в трите най-големи печатни абагари: *Люблянските плочи*, *Абагара на Филип Станиславов* и *Загребския абагар*. *Люблянските плочи* притежават деветнадесет гравюри и съдържат най-богатия илюстративен материал от всички абагари на южните славяни; АФС съдържа девет самостоятелни гравюри на светци и на религиозни сцени. Два от абагарите – *Люблянските плочи* и *АФС* - съдържат образите на Св. Богородица и на Исус Христос. Минчева анализира и изображенията на архангел Михаил, на Св. Йоан Кръстител (Предтеча), на Св. Николай Чудотворец, на Св. Георги и Св. Димитър, на Св. Св. Константин и Елена, на Св. Петка и Св. Неделя, на Св. Кирил и Св. Атанасий, на Св. Василий Велики и Св. Стефан, на Св. Григорий Чудотворец, на св. Безсребърници Козма и Дамян, на евангелистите Матей, Марко, Лука и Йоан. Очертани са традициите в тези изображения в различни първопечатни издания от третирания период; артикулирани са другите използвани в абагарите визуални символи като например кръст с криптограми. Дисертантката обръща внимание на факта, че поради използването на ксилографията в иконографията изображенията от отпечатаните листови абагари са служили като икони. Те са били разрязвани на части, поставяни на различни места в домовете, зазиждани в стените, носени непрестанно...

Изводите очертават връзката между АФС и Люблянските плочи; обговарят основните черти на Загребския абагар-фрагмент; изтъкват Белградския (Банялучки) абагар като единствен представител на жанра с изцяло апокрифен характер; представят абагарите на Стефан Ликич - останал верен на църковния канон - като резултат от оригиналните му “авторови” решения за съчетаване на канонични текстове с апокрифни молитви. Минчева

защитава тезата, че абагарите като цяло осъществяват прехода между старото и ново книгопечатане у южните славяни.

Заключението на дисертацията обобщава основните характеристики на южнославянските абагари като отново набляга върху важната свързваща функция на *Абагар* на Филип Станиславов в българската книжовна традиция. Поради своя произход, специфики, оформление и предназначение, настоява Бояна Минчева, абагарите на южните славяни са колкото представители на народната, толкова и на богослужебната книжнина.

Накрая бих си позволила да изразя несъгласие с използвания от дисертантката термин «автор» за създателите на абагарите. В полето на историята на книгата (но и в литературознанието) има важни дебати, които очертават разбирането на авторството като исторически феномен. Текстовете на Мишел Фуко, Роланд Барт, Робърт Дарнтън, Роже Шартие, например, биха ориентирали дисертантката в тяхната десетилетна история и биха й позволили да преосмисли част от използвания от нея терминологичен апарат. Разбира се, това е малък критичен шрих, който в никакъв случай не намалява огромния труд на Бояна Минчева върху историята на южнославянските абагари и неговите приноси.

Въпроси предизвикват и разграниченията, които дисертантката въвежда по отношение на използваните източници, които тя разделя на «Библиография» (177 заглавия, от които над 30 на чужди езици), «Използвана литература» (21 заглавия, от които няколко на чужди езици) «Описи, библиографски описания, издания на абагари и библиографии» (20 заглавия, от които около половината на руски, сръбски, немски, английски) и «Извори». Не е ясно и защо «Изворите» са изброени най-отзад, предшествани

от «Описи, библиографски описания, издания на абагари и библиографии», когато всяко иновационно историческо изследване се базира най-вече на запазената изворова база и наличните описания (т.е. логично би било те да са в началото на справочния апарат). И още: Какво различава «Библиографията» от «Използваната литература»?!

Горните въпроси (повечето от техническо естество) касаят една бъдеща публикация на дисертацията, която би трябвало по-ясно да се впише в полето на новата интердисциплинарна и интернационална история на книгата и четенето (що се касае до авторството) и да бъде изчистена по отношение на оформлението си. Защото тази нова история на книгата е чувствителна и към физическата форма и вида, в който текстовете достигат до своите читатели/ползватели и показва как това влияе върху тяхната рецепция и осмисляне. Казвам всичко това с ясното съзнание за големия потенциал както на дисертантката, така и на нейния дисертационен труд и с очакването той да бъде публикуван и на български и на английски език.

АВТОРЕФЕРАТЪТ на дисертацията отговаря на нормативните изисквания за този жанр. Той ясно откроява **приносните моменти в дисертацията**: 1. Тя е първото пълно проучване на оцелелите до днес шест печатни амулетни свитъка от типа абагар; 2. Абагарите са разгледани като текстови амулети и част от амулетната практика в общата история като изчерпателно е дискутирана историографията по изследваната тема; 3. Направено е първото пълно археографско описание на абагарите, използващо общ модел; 4. Очертани са критерии за класифицирането на текстовите амулети и са определени сходствата и различията между отделните образци като са

представени основните структурни характеристики на абагарите – свитъка и молитвата; 5. Текстовете на абагарите за първи път са анализирани чрез оразличаване на апокрифно и канонично; 6. Очертана е линията на приемственост и влияния между отделните паметници чрез съпоставяне на първопечатни книги и ръкописи; 7. Въз основа на публикувания нов изворов и историографски материал от последните години са прецизирани някои датировки, текстови идентификации и структурни цялости; добавени са нови щрихи към портрета на Филип Станиславов. 8. За първи път в сравнителен план са анализирани изображенията в южнославянските абагари като са посочени първопечатни книги на южните славяни, съдържащи образите на коментираните светци.

ПУБЛИКАЦИИ ПО ТЕМАТА НА ДИСЕРТАЦИЯТА:

Бояна Минчева има седемнадесет публикации, свързани с общата история на книгата и с историята на старопечатните книги, като значителната част от тях са по темата на нейната дисертационна теза. Освен това тя е съставителка на документални сборници и описи, авторка на рецензии и пр.

ЗАКЛЮЧЕНИЕ:

Въз основа на гореизброените качества на дисертационния труд и неговите приноси, на представения автореферат и публикации, убедено ще гласувам за присъждането на Бояна Стефанова Минчева на образователната и научна

степен «доктор» в професионално направление 3.5 Обществени комуникации и информационни науки (Книгознание, библиотекознание и библиография).

25 септември 2015 г.

Красимира Даскалова